3.2. Baudžiamosiose bylose taikytini konfiskuotino turto vertės (Baudžiamojo kodekso 72 straipsnio 5 dalis) nustatymo kriterijai

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos

Baudžiamosios teisės ir proceso institutas

Dr. Renata Marcinauskaitė

El. paštas: rennata@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-20-02-10

Santrauka. Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą (toliau – BK, baudžiamasis įstatymas) baudžiamojo poveikio priemonės turi padėti įgyvendinti bausmės paskirtį (BK 67 str. 1 d.). Atsižvelgiant į tai, turto konfiskavimo (BK 72 str.), kaip vienos iš tokių priemonių, nuostatų taikymas turi būti pagrįstas, be kita ko, iš teisingumo ir proporcingumo principų kylančių reikalavimų įgyvendinimu. Šių principų įgyvendinimas taip pat yra aktualus sprendžiant konfiskuotino turto vertę atitinkančios pinigų sumos išieškojimo klausimą (BK 72 str. 5 d.). Teismų praktikoje baudžiamosiose bylose dėl transporto priemonių vairavimo, kai vairuoja neblaivus asmuo, ilgą laiką vyravo gana skirtinga pozicija aiškinant, kaip turėtų būti nustatoma konfiskuotinos transporto priemonės vertė. Šiame tyrime, apibendrinus galimus konfiskuotino turto vertės nustatymo kriterijus, ypatingas dėmesys skiriamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 19 d. išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nutarčiai baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-12-495/2020, aktualioje vienodinant teismų praktiką taikant BK 72 straipsnio 5 dalies nuostatas.

Reikšminiai žodžiai: turto konfiskavimas, turto vertė, konfiskuotino turto vertės išieškojimas, transporto priemonės vertė.

Įvadas

Pagal baudžiamąjį įstatymą turto konfiskavimas yra baudžiamojo poveikio priemonė, kurios turinį sudaro priverstinis, neatlygintinas konfiskuotino bet kokio pavidalo turto, esančio pas kaltininką ar kitus asmenis, paėmimas valstybės nuosavybėn (BK 72 str. 1 d.). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – ir kasacinės instancijos teismas) praktikoje pabrėžiama, kad, konfiskuojant asmens turtą, radikalčiai apribojama asmens teisė į nuosavybės apsaugą, įtvirtintą Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnyje ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnyje (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-143-976/2019). Todėl sprendžiant paties turto konfiskavimo ar konfiskuotino turto vertę atitinkančios pinigų sumos išieškojimo (BK 72 str. 5 d.) klausimus, turi būti užtikrinamas proporcingumo principo reikalavimų įgyvendinimas, t. y. tokiais atvejais nuosavybės teisių apribojimas, be kita ko, turi atitikti padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą.

Baudžiamajame įstatyme nenustatyta apribojimų taikyti BK 72 straipsnį, kai kaltininkui skiriama baudos bausmė. Kasacinės instancijos teismo praktikoje išaiškinta, kad baudos bausmė ir konfiskuotino turto vertę atitinkančios pinigų sumos išieškojimas (BK 72 str. 5 d.) reiškia turtinio pobūdžio sankcijos pritaikymą, tačiau tai nepažeidžia principo *non bis in idem* (negalima dukart bausiti už tą patį teisės pažeidimą) (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-119-976/2018).

Šios nuostatos, įgyvendinant, be kita ko, ir teisingumo principo reikalavimus, suponuoja pareigą taikant BK 72 straipsnio 5 dalį baudžiamojoje byloje tinkamai nustatyti ir pagrįsti nusikalstamos veikos rezultato, nusikalstamos veikos įrankių (priemonių) vertę. Šiuo aspektu pažymėtina, kad daugumoje turtui konfiskuoti skirtų mokslinių darbų pasisakoma dėl turto konfiskavimo

prigimties¹, turto konfiskavimo iš trečiųjų asmenų problematikos², turto konfiskavimo ir nusikalstamos veikos padarytos žalos atlyginimo klausimų³, taip pat įvairiais turto konfiskavimo taikymo teismų praktikoje aspektais⁴. Tačiau šiuose moksliniuose tyrimuose didesnis dėmesys klausimams, kaip turėtų būti taikomos BK 72 straipsnio 5 dalies nuostatos, kokiais kriterijais vadovaujantis apskaičiuotina konfiskuotino turto vertė, koks šių kriterijų turinys, ar minėtos BK nuostatos sudaro galimybę išieškoti tik dalį minėtos vertės, neskirtas. Problemos, kokiais kriterijais vadovaujantis turi būti nustatoma konfiskuotinos priemonės vertė, aktualumas 2020 m. išryškėjo transporto priemonių vairavimo, kai vairuoja neblaivus asmuo (BK 281¹ str.), baudžiamosiose bylose. Viena vertus, šios kategorijos bylose pritariama transporto priemonės rinkos vertės kriterijaus taikymui, kita vertus, ilgą laiką formavosi nenuosekli teismų praktika sprendžiant, ar į transporto priemonės rinkos vertę įskaičiuotinas ir pridėtinės vertės mokestis (toliau – PVM). Skirtingoms pozicijoms vienodinti ypač aktuali Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 19 d. išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-12-495/2020. Atsižvelgiant į tai, šio tyrimo tikslas yra nustatyti BK 72 straipsnio 5 dalies taikymui aktualius nusikalstamos veikos rezultato, priemonių (įrankių) vertės nustatymo kriterijus, atskleisti jų turinį, išanalizuoti kasacinės instancijos teismo praktikos pokyčius nustatant konfiskuotinos transporto priemonės vertę atitinkančią pinigų sumą, parodyti, kokiais išaiškinimais nuo šiol turės vadovautis teismai, taikydami minėtas BK 72 straipsnio nuostatas. Atliekant tyrimą buvo taikyti dokumentų analizės, sisteminės analizės, taip pat loginis, apibendrinimų ir kiti mokslinių tyrimų metodai.

3.2.1. Konfiskuotino turto vertė, jos nustatymo kriterijų problematika

Turto konfiskavimas (BK 72 str.) – viena iš BK IX skyriuje nurodytų baudžiamojo poveikio priemonių rūšių, kuria siekiama padėti įgyvendinti bausmės paskirtį (BK 67 str. 1 d.). Pagal BK 72 straipsnio 1 dalį turto konfiskavimas yra priverstinis neatlygintinas konfiskuotino bet kokio pavidalo turto, esančio pas kaltininką ar kitus asmenis, paėmimas valstybės nuosavybėn. Mokslinėje literatūroje atkreipiamas dėmesys į tai, kad idėja „paimti valstybės naudai neteisėtai iš nusikalstamos veikos įgytą turtą iškelta seniai, jos išraiška – turto, gauto nusikalstamu būdu, konfiskavimas“⁵. Kasacinės instancijos teismo praktikoje, aiškinant BK 72 straipsnio nuostatas, pažymėta, kad turto konfiskavimo tikslas – pirmiausia panaikinti galimybę kaltininkui ar kitiems asmenims iš nusikalstamos veikos gauti turtinės naudos, t. y. padaryti nusikalstamą veiką ekonomiškai ne-naudingą, taip pat išimti iš apyvartos turtą, kuris naudojamas nusikalstamai veikai daryti, užkirsti kelią toliau naudoti šį turtą tokiais tikslais (pavyzdžiui, kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-98-489/2020). Konfiskuotinu turtu laikomas BK uždraustos veikos įrankis, priemonė arba rezultatas (tiesiogiai arba netiesiogiai iš jos gautas bet kokio pavidalo turtas) (BK 72 str. 2 d.). Ši BK 72 straipsnyje nustatyta priemonė dar vadinama *specialiąja konfiskacija*, kurią taikant „paprastai konfiskuojami nusikaltimo įrankiai, grobtas turtas ir objektas“⁶.

Baudžiamosiose bylose galimos situacijos, kai minėtas konfiskuotinas turtas yra paslėptas, suvartotas, priklauso tretiesiems asmenims ar jo negalima paimti dėl kitų priežasčių arba šį turtą konfiskuoti būtų netikslinga. Tokiais atvejais, įgyvendinant turto konfiskavimo, kaip baudžia-

1 Rasa Paužaitė, „Turto konfiskavimo teisinės prigimties problemos“, *Jurisprudencija*, 8, 98 (2007).

2 Vytautas Piesliakas, „Neteisėtu būdu gautų pajamų konfiskavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje: siekiai ir realybė“, *Jurisprudencija*, 18, 2 (2011).

3 Rasa Paužaitė, „Turto konfiskavimo ir nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo santykis“, *Jurisprudencija*, 11, 113 (2008).

4 Skirmantas Bikelis ir kt., *Kad nusikaltimai neapsimokėtų. Tradiciniai ir modernūs turto konfiskavimo mechanizmai* (Vilnius: Justitia, 2014).

5 Laurynas Pakštaitis, „Neteisėtas praturtėjimas kaip nusikalstama veika: ištakos, kriminalizavimo problema, taikymas, perspektyvos“, *Jurisprudencija*, 20, 1 (2013): 323.

6 Jean Pradel, *Lyginamoji baudžiamoji teisė* (Vilnius: Eugrimas, 2001), 522–523.

mojo poveikio priemonės, paskirtį, iš kaltininko išieškoma konfiskuotino turto vertę atitinkanti pinigų suma (BK 72 str. 5 d.). Šios nuostatos atitinka Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. balandžio 3 d. direktyvos Nr. 2014/42/ES dėl nusikaltimų priemonių ir pajamų iš nusikaltimų įšaldymo ir konfiskavimo Europos Sąjungoje 4 straipsnio 1 dalies nuostatas, jog valstybės narės imasi reikiamų priemonių, kad būtų užtikrinta galimybė visiškai arba iš dalies konfiskuoti nusikaltimo priemones ir pajamas arba turtą, kurio vertę atitinka tokias nusikaltimo priemones arba pajamas, jeigu yra priimtas galutinis apkaltinamasis nuosprendis dėl nusikalstamos veikos, kuris taip pat gali būti priimtas pritaikius *in absentia* procedūrą. Taigi, išieškant konfiskuotino turto vertę atitinkančią pinigų sumą, turi būti nustatoma įrankio, priemonės arba rezultato vertė pinigine išraiška.

Šiuo aspektu aktualu ir tai, kad BK 72 straipsnio 5 dalyje nustatyta galimybė išieškoti konfiskuotino turto vertę paprastai yra taikoma papildomai įvertinus šios priemonės proporcingumą. Kasacinės instancijos teismo praktikoje atkreiptas dėmesys į tai, kad turėtų būti daromas skirtumas tarp baudžiamojo proceso metu rasto turto konfiskavimo ir konfiskuotino turto vertės išieškojimo, taigi tokios situacijos, atsižvelgus į visas reikšmingas aplinkybes, praktikoje paprastai vertinamos skirtingai (pavyzdžiui, kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-304-976/2016). Sprendžiant konfiskuotino turto vertę atitinkančios pinigų sumos išieškojimo klausimą proporcingumo principo taikymo aspektu, kasacinės instancijos teismo praktikoje vertintinos visos reikšmingos bylos aplinkybės: atsižvelgiama tiek į padarytos nusikalstamos veikos aplinkybes, tiek į nusikalstamą veiką padariusį asmenį apibūdinančius duomenis ir kitas šiam klausimui išspręsti turinčias reikšmės aplinkybes (pavyzdžiui, kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-72-489/2020, 2K-119-976/2018, 2K-315-303/2018). Pabrėžtina, kad turto konfiskavimo, kaip ir konfiskuotino turto vertės išieškojimo, tikslas, be kita ko, yra padaryti kaltininko nusikalstamą veiką ekonomiškai nenaudingą, o ne jį nubausti.

Nusikalstamos veikos rezultato vertė. Nustatant nusikalstamos veikos rezultato vertę, svarbu, kad turto konfiskavimo vienas iš tikslų – „įgyvendinti pamatinę baudžiamosios justicijos idėją, kad nusikalstama veika neapsimoka (angl. *crime doesn't pay*)“⁷. Su šiais tikslais sietinas ir BK 72 straipsnio 5 dalies taikymas. Kasacinės instancijos teismo praktikoje šiuo aspektu pažymima, kad „pagal BK 72 straipsnio 5 dalyje nurodytos normos prasmę turto vertės išieškojimas pirmiausia turi būti nukreiptas į tą turtinę naudą, kurią nuteistasis realiai gavo iš nusikalstamos veikos“ (pavyzdžiui, kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-2-693/2019, 2K-6-489/2019, 2K-7-30-788/2017). „Uždraustos veikos rezultatu pripažįstamas tiesiogiai ar netiesiogiai iš jos gautas bet kokio pavida-lo turtas. Taigi uždraustos veikos rezultatu laikoma turtinė nauda, kurią kaltininkas gauna padaręs uždraustą veiką, jo pasipelnymas iš šios veikos“ (pavyzdžiui, kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-162-303/2017). Siekiant tinkamo BK 72 straipsnio 5 dalies taikymo „esminė aplinkybė baudžiamosiose bylose, kurią turėtų nustatyti ikiteisminis tyrimas, o vėliau teismas – kokios vertės turto asmuo gavo iš nusikalstamos veikos“⁸.

Nors nusikalstamos veikos dalykas savaime nėra tapatus iš nusikalstamos veikos gautam rezultatui, jį tokiu rezultatu pripažinus yra aktualūs jo vertės apskaičiavimo būdai, be kita ko, vagystės (BK 178 str.), sukčiavimo (BK 182 str.), korupcinių nusikalstamų veikų (BK 225 str.) baudžiamosiose bylose.

Kaip antai vagystės (BK 178 str.) baudžiamosiose bylose pagrobto turto vertė nustatoma vadovaujantis daikto rinkos verte veikos padarymo metu: „Turto vertė gali būti nustatoma pagal pirkimo–pardavimo sandorių kainą, turto sukūrimo (atkūrimo), įsigijimo kaštus. Tais atvejais, kai nuosavybė į daiktą atsirado pirkimo–pardavimo sandorio pagrindu ir byloje yra duomenų apie daikto įsigijimo kainą, tačiau daiktas pagrobiamas praėjus laikotarpiui, turinčiam reikšmės jo kainai, daikto vertė nustatoma pagal faktinę turto vertę (didmenines, rinkos ar komiso kainas)

7 Paužaitė, *supra* note 3: 57.

8 Bikelis ir kt., *supra* note 4: 282.

nusikalstamos veikos padarymo metu. Kai tokių duomenų byloje nėra, pagrobto turto vertė nustatoma atsižvelgiant į identiško ar tos kategorijos daikto analogo vidutinę rinkos kainą“ (pavyzdžiui, kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-147-511/2016, 2K-245-696/2015). Pavyzdžiui, iš parduotuvės prekybos salės pagrobtų prekių vertė nustatoma remiantis daikto rinkos verte vagystės padarymo metu, t. y. remiantis tokio daikto pardavimo kaina: „baudžiamojame byloje nustatyta, kad nusikalstamos veikos padarymo metu megztinis buvo <...> parduotuvės prekybos salėje, taigi šis megztinis buvo mažmeninėje prekyboje parduodama prekė, kurios pardavimo kaina viešai nurodyta prekės etiketėje. Būtent ši kaina ir yra šios prekės rinkos kaina, t. y. parduodamos prekės vertė pinigais“ (kasacinė nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-564/2011).

Galimos situacijos, kai pagrobto daikto savininkas jį buvo įsigijęs taikant tam tikras akcijas arba daikto įsigijimas buvo susijęs su papildomomis prievolėmis savininkui (pavyzdžiui, mobiliojo ryšio telefonas įsigytas už 0,01 Eur sudarius terminuotą abonementinę sutartį). Pagal kasacinės instancijos teismo praktiką pagrobto turto vertė tokiais atvejais nustatoma atsižvelgiant į identiško ar tos kategorijos daikto analogo vidutinę rinkos kainą (kasacinė nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-245-696/2015).

Apibendrinimas, kad, be kita ko, vagystės iš parduotuvių atveju pagrobto turto verte paprastai laikoma prekės (daikto) pardavimo kaina, kurią moka pirkėjas, aktualus tuo, kad leidžia pastebėti, jog šio turto vertę (pardavimo kainą) sudaro ir parduotuvės taikomas antkainis, taip pat į ją yra įskaičiuotas PVM (jie konstatuojant vertę neišskaičiuojami). Šis požiūris galėtų būti grindžiamas nusikalstamos veikos rezultato konfiskavimo (arba jo vertės išieškojimo) tikslais, t. y. siekiu užkirsti kelią nusikalstamam praturtėjimui, atitinkamai konfiskuojant realią turtinę naudą (arba ją atitinkančią vertę), gautą iš nusikalstamos veikos.

Turto, kaip nusikalstamos veikos dalyko, vertės nustatymo kriterijumi – turto rinkos verte veikos padarymo metu – vadovaujamasi ir sukčiavimo baudžiamosiose bylose (BK 182 str.). Kasacinės instancijos teismo praktikoje pažymėta, kad *šaltiniai*, „pagal kuriuos nustatoma turto vertė, gali būti skirtingi ir jų pasirinkimas priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių. Tai gali būti daroma pagal pirkimo–pardavimo sandorių kainą, turto sukūrimo (atkūrimo), įsigijimo sąnaudas ir pan. Kai tokių duomenų byloje nėra, turto vertė nustatoma atsižvelgiant į identiško ar tos kategorijos daikto analogo vidutinę rinkos kainą“ (pavyzdžiui, kasacinė nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-177-788/2019).

Sprendžiant BK 72 straipsnio 5 dalies taikymo klausimą, realiai iš nusikalstamos veikos gautos naudos kriterijus (konstatuojant konfiskuotino turto vertę) taikomas ir korupcinių nusikalstamų veikų baudžiamosiose bylose (BK 225 str.): „Kadangi <...> A. Š. buvo nuteistas už kyšininkavimą, o kyšio dalykas buvo pripažinti bute <...> atlikti remonto darbai, buitinė technika ir baldai (t. y. nusikalstamos veikos rezultatas BK 72 straipsnio 2 dalis), tai teismas pagrįstai konfiskavo ne tiesiogiai gautą turtą, o turto vertę atitinkančią pinigų sumą <...>. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog dalis konfiskuotino turto – baldai, buitinė technika buvo nupirkti ir įrengti 2008 m., todėl iš dalies prarado savo turtinę vertę. Tad toks teismo sprendimas grindžiamas byloje nustatytais aplinkybėmis ir neprieštarauja BK 72 straipsnyje įtvirtintoms nuostatoms“ (kasacinė nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-243-942/2016).

Nusikalstamos veikos įrankio (priemonės) vertė. Kitaip nei nusikalstamos veikos rezultato konfiskavimo atveju, įrankių (priemonių) konfiskavimu yra įgyvendinami išimtinai prevenciniai tikslai – siekiama kaltininkui „atimti galimybę dar kartą panaudoti šią priemonę nusikalstamais tikslais, taip pat daryti atitinkamą prevencinį poveikį taip veikti linkusiems asmenims“ (pavyzdžiui, kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-261-489/2018, 2K-315-303/2018). Atitinkamai su prevenciniais tikslais turėtų būti siejamas ir įrankių (priemonių) vertės išieškojimas: „taikant BK 72 straipsnio 5 dalies nuostatas, t. y. konfiskuojant ne pačią priemonę, bet jos vertę atitinkančią sumą, užtikrinami prevenciniai tikslai, t. y. kad kiti asmenys susilaikytų nuo panašaus pobūdžio nusikalstamų veikų ir, kad nebūtų bandoma nusikalstamais tikslais panaudoti kitiems asmenims priklausančius daiktus, taip išvengiant jų konfiskavimo rizikos“ (kasacinė

nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-17-788/2019). Atsižvelgiant į šią specifiką, kasacinės instancijos teismo praktikoje atkreipiamas dėmesys į tai, kad ne konfiskuojant pačią nusikalstamos veikos padarymo priemonę, o *išieškant* jos vertę pinigais (BK 72 str. 5 d.), turėtų būti atidžiai apsvarstoma, ar tokia baudžiamojo poveikio priemonė atitinka turto konfiskavimo tikslus, taip pat įvertinamas tokio išieškojimo proporcingumas (pavyzdžiui, kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-261-489/2018).

3.2.2. Konfiskuotino automobilio vertės nustatymas (kai padaryta BK 281¹ straipsnyje nustatyta nusikalstama veika) pagal kasacinės instancijos teismo praktiką

Po 2019 m. baudžiamojo įstatymo pakeitimų transporto priemonių vairavimo, kai vairuoja neblaivus asmuo, nusikalstama veika įtvirtinta atskirame BK 281¹ straipsnyje (anksčiau ją nustatė BK 281 str. 7 d.). Kai tokia nusikalstama veika padaroma tyčia (BK 15 str.), jos metu panaudota kelių transporto priemonė pripažįstama nusikalstamos veikos padarymo priemone (pavyzdžiui, *mutatis mutandis* kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-79-511/2018). Atitinkamai tais atvejais, kai transporto priemonė negali būti konfiskuojama (pavyzdžiui, priklauso tretiesiems asmenims, kurie nežinojo ir neturėjo bei negalėjo žinoti apie nusikalstamą jiems priklausančios transporto priemonės panaudojimą), vadovaujantis BK 72 straipsnio 5 dalimi, iš kaltininko išieškoma transporto priemonės vertę atitinkanti pinigų suma. Kaip atkreiptas dėmesys kasacinės instancijos teismo praktikoje, toks teisinis reguliavimas užkerta kelią atvejams, kai kaltininkas sąmoningai daro nusikalstamas veikas su svetimu naudojamu turtu, žinodamas, kad toks turtas negali būti konfiskuojamas, ir kartu užtikrinamos teisės asmenų, kurie su savo turtu elgėsi apdairiai (pavyzdžiui, kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-262-489/2017).

Kita vertus, toks teisinis reguliavimas teismų praktikoje sukėlė problemų, sprendžiant, kokiais kriterijais vadovaujantis turėtų būti nustatoma konfiskuotinos transporto priemonės vertė. Nors „BK 72 straipsnio 5 dalis numato labai plačius pagrindus teismui taikyti turto vertės, o ne paties konkretaus <...> turto konfiskaciją“⁹, turto vertės nustatymo kriterijų paieška yra palikta teismų praktikai. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad BK 72 straipsnio 5 dalyje nurodoma išieškotina *konfiskuotino turto vertę atitinkanti pinigų suma* (ne kaina, ne rinkos vertė), taip paliekant galimybes konfiskuotino turto vertės nustatymui pasirinkti įvairias metodikas. Kasacinės instancijos teismo praktikoje pripažįstama, kad „konfiskuotino turto vertė paprastai nustatoma remiantis specialisto atliktu konkrečios transporto priemonės įvertinimu. Byloje nesant tokių duomenų, konfiskuotino turto vertė nustatoma pagal atitinkamų juridinių asmenų pažymą apie tokios rūšies transporto priemonės vidutinę vertę“ (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-12-495/2020). Pažymose apie vidutinę transporto priemonės vertę (kainą) automobilio kaina paprastai nurodoma be PVM ir su PVM, atitinkamai minėtas išaiškinimas buvo palikęs atvirą klausimą, ar konstatuojant konfiskuotinos transporto priemonės vertę į ją turėtų būti įskaičiuojamas ir PVM. Šiuo aspektu aktualu, kad iki Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 19 d. išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nutarties baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-12-495/2020 teismų praktikoje vyravo skirtingi požiūriai. Vienais atvejais konfiskuotinos transporto priemonės vertė buvo nustatoma į ją įskaičiavus PVM (pavyzdžiui, kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-80-511/2018, 2K-261-489/2018, 2K-100-648/2019), kitais atvejais – transporto priemonės vertė buvo nustatoma be PVM (pavyzdžiui, kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-164-222/2019, 2K-271-628/2018). Kadangi šiose Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtose bylose klausimas dėl PVM įskaičiavimo į konfiskuotino automobilio vertę nebuvo keltas, minėtose nutartyse plačiau šiuo klausimu nepasisakyta.

⁹ Bikelis ir kt., *supra* note 4: 280.

Minėta kasacine nutartimi baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-12-495/2020 pateiktas reikšmingas BK 72 straipsnio 5 dalies taikymo transporto priemonių vairavimo, kai vairuoja neblaivus asmuo, bylose išaiškinimas suvienodino skirtingą teismų praktiką apskaičiuojant konfiskuotos transporto priemonės vertę atitinkančią pinigų sumą. Šioje nutartyje pabrėžta, kad „sprendžiant dėl konfiskuotino automobilio vertės nustatymo <...> teismų praktikoje paprastai yra taikomas transporto priemonės rinkos vertės kriterijus, t. y. tokio automobilio vertė yra nurodoma pagal vidutinę tokios transporto priemonės rinkos kainą. Atitinkamai kasacinėse nutartyse konfiskuotos transporto priemonės vertę išreiškia jos rinkos kaina, dėl to sąvokos „turto vertė“ ir „kaina“ nutartyse vartojamos kartu“. Kadangi įrankių (priemonių) vertės išieškojimu, be kita ko, siekiama, kad nebūtų sąmoningai panaudoti kitiems asmenims priklausantys daiktai, taip išvengiant jų konfiskavimo rizikos, kasacinės instancijos teismas pažymėjo, kad svarbu, jog „automobilio rinkos vertė ir išieškotina pinigų suma sutaptų. Kartu toks vertinimas, <...> leidžia užtikrinti proceso dalyvių (asmenų) lygybės prieš įstatymą principą, t. y. išvengti situacijos, kai asmuo (automobilio savininkas), kurio automobilis konfiskuotas, atsiduria blogesnėje padėtyje nei asmuo, iš kurio išieškoma tokio turto kaina be PVM“.

Šiuo aspektu aktualu ir tai, kad nustatant konfiskuotino turto vertę atitinkančią pinigų sumą (BK 72 str. 5 d.) nėra aktualios Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės įstatymo nuostatos, susijusios su turto apmokestinimu PVM. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas analizuojamoje nutartyje išaiškino, kad minėto įstatymo nuostatos taikytinos skirtingu (specifiniu), baudžiamajai teisei svarbiu aspektu – ne nustatant, ar konfiskuotinas turtas yra apmokestinamas PVM, o apskaičiuojant, kokia yra reali transporto priemonės (konfiskuotino automobilio) rinkos kaina (vertė). Kasacinės instancijos teismas pažymėjo, kad „tiek rinkos kaina, tiek rinkos vertė rodo tą pinigų sumą, už kurią galėtų būti parduodamas turtas (kurią mokėtų pirktas). Todėl, konfiskuotos transporto priemonės (automobilio) vertei apskaičiuoti taikant šį rinkos vertės kriterijų, automobilio vertę atitinka pinigų suma (kaina), už kurią galėtų būti įsigytas (parduotas) analogiškas automobilis rinkoje“. Kadangi automobilio rinkos vertė rodo tą pinigų sumą, kurią už analogišką automobilį realiai mokėtų pirktas (pirkėjo mokama reali automobilio pardavimo kaina rinkoje), todėl į pirkėjo mokamą kainą yra įskaičiuotas ir PVM. Atitinkamai iš kaltininko, taikant BK 72 straipsnio 5 dalį, yra išieškoma konfiskuotos transporto priemonės vertė atitinkanti pinigų sumą, į kurią yra įskaičiuotas PVM. Šią poziciją kasacinės instancijos teismas, be kita ko, pagrindė ir tuo, kad konfiskuota transporto priemonė (kaip transporto priemonių vairavimo, kai vairuoja neblaivus asmuo, nusikalstamos veikos padarymo priemonė) teisės aktų nustatyta tvarka yra realizuojama tokia kaina, į kurią įskaičiuotas PVM, tačiau, realizavus konfiskuotą automobilį, gautas PVM buvusiam automobilio savininkui negrąžinamas.

Apibendrinus teigtina, kad konfiskuotos transporto priemonės vertė yra įrodinėtiną baudžiamosios bylos aplinkybė, nustatoma pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 20 straipsnyje nurodytas įrodinėjimo taisykles. Mokslinėje literatūroje atkreiptas dėmesys į tai, kad taikant „turto vertės konfiskavimą, išieškojimą galima nukreipti į bet kokią aptiktą kaltininko turimą turtą, visų pirma jo pinigines lėšas“, tačiau plačiau diskusija dėl turto vertės nustatymo neplėtotą. Atsižvelgiant į tai, teismų praktikai tampa aktualia kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-12-495/2020, kurioje suformuluoti esminiai transporto priemonės vertės nustatymo kriterijai, transporto priemonių vairavimo, kai vairuoja neblaivus asmuo, baudžiamosiose bylose, suvienodinę praktiką taikant BK 72 straipsnio 5 dalies nuostatas. Aktualu ir tai, kad išaiškinimas, jog konfiskuotino automobilio vertė nustatoma pagal rinkos kainą su PVM, neišvengiamai turės įtakos kitų kategorijų baudžiamosioms byloms tais atvejais, kai turės būti nustatoma konfiskuotino turto, dėl kurio buvo sumokėtas PVM, vertę atitinkanti pinigų suma.

Išvados

1. Pagrindinis nusikalstamos veikos rezultato, taigi, ir jo vertę atitinkančios pinigų sumos, konfiskavimo tikslas – padaryti kaltininko nusikalstamą veiką ekonomiškai nenaudingą. Kitaip nei nusikalstamos veikos rezultato konfiskavimo atveju, įrankių (priemonių) konfiskavimu įgyvendinami išimtinai prevenciniai tikslai – siekiama kaltininkui atimti galimybę dar kartą panaudoti šią priemonę nusikalstamais tikslais. Atitinkamai su prevenciniais tikslais yra siejamas ir įrankių (priemonių) vertės išieškojimas – taip, be kita ko, užtikrinama, kad nebūtų bandoma nusikalstamais tikslais panaudoti kitiems asmenims priklausančius daiktus tokiu būdu išven-giant jų konfiskavimo rizikos.
2. Kasacinėje praktikoje apskaičiuojant konfiskuotino turto vertę atitinkančią pinigų sumą (BK 72 str. 5 d.) paprastai taikomas turto rinkos vertės kriterijus. Atsižvelgiant į tai, kad turto konfiskavimas (BK 72 str. 1–2 d.) ir turto vertės konfiskavimas (BK 72 str. 5 d.) skiriasi, nustatant galutinę konfiskuotiną turto vertę, turi būti įgyvendinami ir iš proporcingumo principo kylantys reikalavimai.
3. Rinkos kaina ir rinkos vertė rodo tą pinigų sumą, už kurią galėtų būti parduodamas turtas (kurią mokėtų pirkėjas). Konfiskuotino automobilio (kai padaryta BK 281¹ str. nustatyta vei-ka) vertei apskaičiuoti taikant rinkos vertės kriterijų, automobilio vertė laikoma pinigų suma (kaina), už kurią galėtų būti įsigytas (parduotas) analogiškas automobilis rinkoje. Atsižvelgiant į tai, kad rinkos vertę rodo pirkėjo mokama reali automobilio pardavimo kaina rinkoje, į šią kainą yra įskaičiuojamas ir PVM.
4. Jei, atsižvelgiant į byloje nustatytas aplinkybes, konfiskuotino automobilio vertės su PVM išieš-kojimas, vadovaujantis BK 72 straipsnio 5 dalimi, būtų neproporcinga, turėtų būti sprendžiama dėl dalies automobilio vertės išieškojimo.

Criteria for Determining the Value of the Property, which is Subject to Confiscation (Article 72 (5) of the Criminal Code), Applicable in Criminal Cases

Mykolas Romeris University
Law School
Institute of Criminal Law and Procedure
Dr. Renata Marcinauskaitė
E-mail: rennata@mruni.eu

Summary. *According to the Criminal Code of the Republic of Lithuania (hereafter – CC), penal sanctions must assist in implementing the purpose of a penalty (Article 67(1) of the CC). In this view, the application of the provisions on confiscation of property (Article 72 of the CC) must be based, inter alia, on the implementation of the requirements arising from the principles of justice and proportionality. The implementation of these principles is also relevant in resolving the issue of recovery of the sum of money equivalent to the value of the property, which is subject to confiscation. According to Article 72(5) of the CC, where such property has been concealed, consumed, belongs to third parties or cannot be taken for other reasons or confiscation of this property would not be appropriate, the court shall recover from the offender or other persons a sum of money equivalent to the value of the property subject to confiscation. The case law on driving a road vehicle under the influence of alcohol (where the blood alcohol level exceeds 1.5 promille) (Article 281¹ of CC) has long been quite different in interpreting how the value of a vehicle, which is the subject to confiscation, should be determined. In this study, after summarizing the possible criteria for determining the value of property, special attention is paid to the ruling of 19 June 2020 of the Supreme Court of Lithuania in Criminal Case No. 2K-7-12-495/2020, relevant to the unification of court practice in applying the provisions of Article 72(5) of the CC.*

Keywords: *confiscation of property, value of property, recovery of value of property subject to confiscation, value of vehicle.*